

Клещова О. Є. Концептуалізація власної назви „Хрущов” у публіцистиці Івана Багряного. *Лінгвістика* : збірник наукових праць. 2008. № 2 (14). С. 177–181.
URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r63.pdf>

О.Є. Клещова (Луганськ)

УДК 821.161.2 – 92.09 + 929 Багряний

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ВЛАСНОЇ НАЗВИ „ХРУЩОВ”
У ПУБЛІЦИСТИЦІ ІВАНА БАГРЯНОГО**

У статті досліджується концептуальність власної назви – прізвище „Хрущов” у публіцистичній спадщині І. Багряного.

Ключові слова: Хрущов, „московський Малахій”, „сталінський послідиш”, „перший сталінець”, „сталінський учень”, „сталінення”.

Значне місце в публіцистичних текстах І. Багряного займають власні назви. За іменним покажчиком, який супроводжує книгу „Публіцистика” Івана Багряного, можна простежити частотність уживання певних прізвищ. Тут лише треба, по-перше, ураховувати, що не завжди вони експліковані, а по-друге, нерідко вживаються похідні утворення.

Мета статті – показати концептуалізацію власних назв (на прикладі постаті Микити Хрущова) у публіцистичній творчості І. Багряного.

Найбільш часто вживані імена в письменника-публіциста: В. Ленін, Й. Сталін, М. Хрущов, М. Хвильовий, А. Гітлер, Д. Кеннеді, Т. Шевченко. Ці імена є важливим фрагментом мовної картини світу письменника.

Значне місце в публіцистиці І. Багряного займає постать Микити Хрущова, наступника Сталіна в керівництві КПРС, майже вся діяльність якого на цьому посту минула перед очима публіциста. І. Багряний не дожив до кінця політичної кар’єри М. Хрущова. Так зване „колективне” керівництво зняло М. Хрущова з усіх посад і відправило на пенсію 14 жовтня 1964 р. (тобто більше, ніж через рік по смерті письменника). Щоправда, в останніх статтях І. Багряний практично пророкував йому безславний кінець. Свідченням тому є й уживання зниженої лексики щодо Хрущова (*п’яниця, паяц, циркач, тріпло, брехунець, хвастунець, окомиллювач, дурень* тощо).

На складному політичному шляху Хрущов розвінчав культ особи Сталіна, жорстоко придушив Угорську революцію, проголосив політику мирного співіснування, побудував берлінський мур, поставив світ на межу третьої світової війни в Карибській кризі тощо. Але прикметно, що І. Багрянний ніколи на співчував цьому діячеві. Для публіциста він – „сталінський послідиш”, „сталінський учень”, „сталінення” тощо. Тільки що „калібром трохи менший”. Тому він цілком належить до *сталінців, сталіненят, деспотенят*, нічим принциповим від Сталіна не відрізняючись.

Перші роки, коли М. Хрущова було обрано Першим секретарем ЦК КПРС, публіцист часто обмежувався окремими заувагами щодо нього, вдаючись до своєї найгострішої зброї. Пор.: *хрущовське „колективне керівництво” (цей трест сталінських соратників)*” [Багрянний 1996: 445; далі подаємо лише сторінку] (до речі, стаття має назву „Трест убивць ставить ставку на дурня”; присвячена вона „секретній” промові Хрущова на ХХ з’їзді КПРС). Про „секретну” промову Хрущова І. Багрянний пише дошкульно, як про пропагандистські „чудеса в решеті” [445].

Власне, до ХХ з’їзду Хрущов ще не сприймався як індивідуальність, ховаючись у тіні „колективного керівництва”. Як окрема індивідуальність він постає саме після ХХ з’їзду, після липневого (1957 р.) Пленуму ЦК, коли йому вдалося розгромити так звану антипартійну групу Молотова, Кагановича, Маленкова та ін.

І. Багрянний характеризує Хрущова як *першого сталінця* [446], „а по сталіновій смерті *перший диктатор у цілیم тресті убивць Микита Хрущов розвінчує власного „батька”*” [446].

Ще з’являється зневажлива множина від прізвища цього героя: „... *нехай їм (британській королівській родині – О.К.) доля дітей одного монарха, позвірячому задавлених в льоху на Уралі руками оцих Хрущових і булганіних*” [454] (публіцист натякає на долю монарха Росії Миколи II і його дітей; до речі, російський монарх був у родинних зв’язках з британською королівською родиною – О.К.). Пор. також: „*сталінська гвардія: всі ті (ці!) кагановичі й ворошилови, молотови й хрущови, мікояни й маленкови*” [466]; „... *вся комуністична прославлена „інженерія людських душ” зазнала ... фіаско, опинилася в жахливому ідейному (духовному) тупику. Та що з цього тупика її (літературу – О.К.) не виведуть ані сталінської школи душоуби й циніки, ані сталінські лауреати – ні хрущови, ні шолохови*” [466]. У таких випадках відбувається своєрідна деіндивідуалізація назви особистості. Після самовбивства О. Фадєєва в багатьох виникло враження, що настає повний крах комуністичної системи. Публіцист переконано пише: „...*Мусять уступити з арени всі zdeгенеровані жерці московського комунізму – хрущови й кагановичі*”. До них публіцист зараховує й М. Шолохова („а також всі шолохови”) [466]. Цим сподіванням тоді ще не судилося збутися. Але І.Багрянний демонструє безперспективність спроб звалити всі гріхи на одного Сталіна – „*Бо ж не сам Сталін мордував і розпинав людей.., а все це робили молотови, кагановичі, ворошилови, мікояни, булганіни...*” [503].

Навіть імені Сталіна не оминув цей стилістичний прийом публіциста (перетворення прізвищ відомих осіб в загальні назви): „...*сталіни, хрущови, мікояни й інші*” [560].

Далі в ході самовикриття й саморозкриття героя посилюються глузливі нотки в текстах І. Багряного, які часто переходять у відкриту зневагу й навіть презирство.

Про антисталінську кампанію, яку розпочав Хрущов, публіцист говорить: „хрущовська „антисталінська” вистава” [498]. І тут свою роль відіграють лапки, що виражають сумнів автора. „Хрущовське галасливе очищення риз лєнінізму” [498].

Багатослів'я М. Хрущова І. Багряний характеризує іншою власною назвою, переведеною в розряд загальних: „велика сила слів”, що їх **вергнув ніагарою** Микита Хрущов ... на ХХ з'їзді” [503]; „**ніагара чаклунських слів**” [503]; „московська хрущовська **ніагара брехні**” [506], „**ніагарою брудних слів Хрущов** маскує далі страшну дійсність” [507]; „Так ось з хрущовського блудословного феєрверку, з **ніагари брехні, раптом вилазить правда**” [507]. Так трансформується назва знаменитої американської ріки Ніагари й прославленого однойменного водоспаду.

І. Багряний може порівняти Хрущова перифрастично з античною сиреною-співухою (солодкостівною) [506], а може й без усяких естетичних пом'якшень цілком знижено назвати його „безпардонним брехуном” [506]; „хрущовська безпардонна брехня” [508]. Використовує І. Багряний і народну фразеологію, коли пише: „...шило правди” уперто вилазить з усього хрущовського цього міха брехні” [506]. Ніколи публіцист не щадить Хрущова – „...цього **паяца**, що так розливається словоблудієм з трибуни ХХ з'їзду сталінської гвардії” [504].

І. Багряний дошкульно зазначає: Хрущов – „фаховий, спеціально вповноважений від ЦК КППС **замилювач очей**” [507].

Хрущова І. Багряний негативно оцінює за допомогою перифрастичного звороту з іменем хворого на шизофренію героя п'єси М. Куліша „Народний **Малахій**”: „Хрущов, цей московський **Малахій**” [674].

Під час візиту М. Хрущова до США 1960 р. його чекали неприємні несподіванки. „Перша, несподівана, і як для початку, то дуже тяжка поразка спіткала Хрущова щойно він висадився на смітнику глухого, занедбаного причалу в Нью-йоркськiм порту, американські трудящі не визнали „пролетарського месію”, цього московського Малахія (якщо можна його так назвати, не ображаючи честі і **Малахія**, не ображаючи і самого **Куліша**) і зустріли його тюканням, свистом, криком” [674].

Вдаючись до „звірячої” термінології, І. Багряний досягає максимальної експресивності публіцистичних текстів: „Хрущов раптом зірвався і **заклацав зубами ... все „колективне керівництво” раптом** **заклацало сталінськими зубами. Та як** **заклацало!**” [512]. Так відбувається „...при одній думці про інакомислячих і незгідних з генеральною лінією” [512]. Вираз сталінськими зубами показує, що І. Багряний ніколи не вірив у щирість намірів М. Хрущова й КППС провести „розсталіновування” СРСР. КППС і її „колективне керівництво”, на його думку, і надалі залишається озброєним хижими сталінськими зубами. Недарма в хронологічно близьких публіцистичних текстах І. Багряного натрапляємо на такі вислови: „вовча мораль цих борців за престол” [550], „...цих сталінських послідишів, учнів і послідовників великого макіавелліста” [550] тощо.

Про липневий (1957 р.) Пленум ЦК КПРС, коли відбулося відсторонення від влади так званої „антипартійної групи”, публіцист говорить, що це було побоїще „людей вовчої моралі” [550], „вовча драчка” [551].

Відома всьому світові жорстокість Хрущова, крім „звірячої” лексики типу *вовча мораль, заклацав зубами, ведмідь* тощо, схарактеризована інколи словами інших тематичних груп. Пор. „хрущовський ніж не відтяв Гомулці голови” [515].

І. Багрянний часто порівнює сталінський і гітлерівський режими. Хрущов теж потрапляє в цю парадигму. Пор. „Недарма поведінку Хрущова на пресовій конференції порівнювано до Гітлера” [665]. Хрущов – сталінський гауляйтер (на Україні – О.К.). Пор. в контексті: „Так довго, як довго Хрущов є носієм стягу російської імперії, нічого доброго сподіватися від нього не можна. Нічого іншого, як те, що він уже раз Україні дав був, будиши її сталінським гауляйтером. Тепер він став фюрером цілої імперії” [557]. Цим публіцист підкреслює, по-перше, духовну близькість „червоних” і „брунатних” фашистів, а, по-друге, спогадом про недавніх претендентів на володіння світом він викликає більшу ненависть і до „червоних фашистів”. Між претендентами на „російський престол”, отже, публіцист не вбачає ніякої принципової різниці.

„Нещадний мілітаристський чобіт Хрущова й КПРС” [455]. Пор. також *черевик*. Суперечлива політика Хрущова спонукає публіциста урізноманітнити лексику й фразеологію своїх текстів. Він уживає то фразеологізм „*попустити віжки*” [770] суто народного селянського походження, то вислів „Хрущов із своєю агресивною політикою” [794], то його діяльність порівнюється з цирком і Хрущову приписується циркацький талант „*жонглювання словами*” [805] (пор. також *еквілібристика Сталіна*). Хрущов для І. Багрянного – *циркач на політичній арені* [807], *хрущовське циркацтво* [806], *окозамілювач і циркач балаганного калібру* [807]. До речі, стаття так і названа публіцистом „Цирк” (1962 р. – за півтора року до падіння Хрущова).

Поряд з цим І. Багрянний прямо звинувачує Хрущова в *брехливості, крутійстві, пустодзвонстві*, використовуючи лексеми із семою ‘неправда’. Промови Хрущова для нього – *злива брехні і крутійства* [806] (пор. *ніагари брехні*), *безпардонна брехня і безличність* [811], і взагалі СРСР у його розумінні – „*країна безмежної забріханості*” [617]. Про світоглядну вартість промов Хрущова публіцист відгукується так: „*хрущовська дірка від ідейного бублика*” [466], трансформуючи цим народний фразеологізм шляхом додавання слів-конкретизаторів.

Апофеозом нищівної критики є таке речення-присуд Хрущову: „*Та найліпшим показником кризи в комуністичному таборі є хоч би оцей виступ Хрущова. Оце поводитир? Оцей брехунець і „тріпло” (кажучи радянською термінологією), оцей хвастунець і нікчемний окозамілювач калібру балаганного циркача – оце поводитир світового комунізму? Тоді далі вже йти нікуди*” [807].

Через півтора року Хрущова його соратники відправили у відставку. Пророчими виявилися передбачення публіциста. Не можна не подивуватися влучності оцінок І. Багрянним особи Хрущова. До речі, соратників Хрущова публіцист незадовго перед тим назвав „хрущовськими холоуями” [769].

Таким чином, мова публіцистики І. Багряного віддзеркалює світобачення письменника. Через мову публіцист висловлює авторське кредо, створює індивідуально-авторську мовну картину світу. Часто власні назви концептуалізуються, їх смислові функції іноді набувають символічного значення.

Література

Багрянний 1996 – Багрянний І. Публіцистика: Доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе / упоряд. О. Коновал. – К.: Смолоскип, 1996. – 856 с.

In the article the conceptualness of the own name – last name of „Khrushchev” is probed in the publicism inheritance of Ivan Bahrianyi.

Key words: Khrushchev, „Moscow Malachi”, „Stalin poslidysh”, „first stalinets”, „Stalin disciple”, „stalinenia”.